

Semnificația recensământului din 1878 la București

Recensământul Capitalei din 1878 este una dintre sursele de date prețioase, privind situația Bucureștiului de acum aproape 100 de ani, în timpul războiului pentru independență¹.

Datele anterioare sînt sporadice și sumare.

Astfel, în timpul lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), Bucureștiul avea vreo 8.000 de case și circa 50.000 de locuitori².

După aproape un secol, pe vremea lui Mavrogheni (1786—1789), populația Bucureștiului a crescut la 88.000 locuitori. Printre cele mai importante clădiri ale epocii, fiind: 3 școli mari, 1 spital, 16 hoteluri, 17 fîntîni, 3 băi etc.³.

Primul recensământ mai detaliat al Bucureștiului a avut loc în 1859, după unirea principatelor⁴.

În 1863, Pop Marțian participase pentru prima dată la un Congres Internațional de Statistică, la care s-a discutat uniformizarea datelor recensămintelor pentru a putea compara rezultatele obținute în diferite domenii în diferite țări⁵.

Recensământul Capitalei din 1878 a ținut seama de recomandările Congreselor Internaționale de Statistică⁶.

Acest recensământ a fost discutat în sesiune ordinară de „Onorabilul Consiliu Comunal al Orașului București” la 1 octombrie 1877 și aprobat la 3 octombrie 1877. Recensământul a fost efectuat între 1—18 noiembrie 1877 și 1 ianuarie — 15 aprilie 1878.

Dintre membrii Consiliului Comunal care au luat parte la organizarea și conducerea acestui recensământ au fost și personalități marcante ale vremii ca: C. A. Rosetti și Dr. D. Sergiu⁷.

¹ Statistica. Primăria orașului București. Recensământul executat în anul 1878. Topografia, edificiile și populațiunea orașului București, Anul 1878. București. Noua Typographie Naționale C. N. Rădulescu 1878, p. 3.

² Weinberg, I. București și vremurile de odinioară, 1947, p. 19.

³ Olszewsky, O. Bucarest (București). Notes historiques et estimes, MCMXXIX, p. 9.

⁴ Op. cit., Primăria Orașului București, p. 74.

⁵ Analele Statistice pentru cunoștințele părții muntene din România. 4.13—18. tr. I—IV, 1868, p. 22.

⁶ Statistica. Primăria Orașului București. Recensământul executat în anul 1878. Topografia, edificiile și populațiunea orașului București, Anul 1878. București. Noua Typographie Naționale C. N. Rădulescu. 1878. p. 96.

⁷ Idem, p. 3.

Dr. D. Sergiu era considerat de contemporanii săi, pe lângă un medic de seamă și un „foarte influent consilier comunal”⁸. Una dintre străzile Capitalei poartă și astăzi numele său, în amintirea operei sale desfășurate în slujba locuitorilor Capitalei de acum aproape un secol.

Recensământul Bucureștiului din 1878 a fost efectuat pe 80.000 de formulare și cuprindea 3 părți: I. — Date topografice, II. — Date despre edificii și III. — Date despre populație⁹.

Partea I-a. Topografia arăta poziția geografică a Bucureștiului, menționând că este situat la 21° 23' 54" longitudine — după meridianul Parisului, iar nu după meridianul de la Greenwich, cum este oficial în prezent¹⁰.

Suprafața totală a orașului era de aproape 30 kmp., din care: 12,1 kmp. vii, 4,2 kmp. curți, 4,2 kmp. livezi, 3,0 kmp. grădini; deci majoritatea suprafeței avea caracter agrar, ceea ce a determinat pe un călător străin contemporan să scrie că Bucureștiul era „un oraș mic într-un sat mare”¹¹. Tabela sinoptică generală cuprindea în cele 5 arondismente ale Capitalei: 21.037 proprietăți, cu 20.323 edificii și 177.646 locuitori, revenind 10 suflete la 1 edificiu și 8 suflete la 1.000 mp.¹²

Aceasta față de 1969, când Bucureștiul avea 1.554.018 locuitori,¹³ revenind o densitate a populației de 2.569,8 locuitori/kmp. la 1 iulie 1969¹⁴.

Populația Capitalei a crescut în decurs de un secol de aproape 10 ori, odată cu creșterea densității populației.

Recensământul cuprindea și „subîmpărțirea stradelor pavate și nepavate” cu un total de 2,5 milioane mp. din care 1,4 milioane mp. pavați cu piatră de râu, dar și primii 1.000 mp. asfalt și 10.254 m.l. canale, Mai erau încă 495 mp. pavați cu lemn și macadam¹⁵.

Partea II-a Edificii cuprindea 21.037 proprietăți cu 20.323 edificii, din care: 19.642 case de locuit, dar și 61 crame de vii, 12 florării și ghețării etc.

Edificiile pentru culte și instrucțiune cuprindeau și: 1 Academie, 1 școală militară, 1 școală veterinară a armatei, 7 școli române și pensionate, 4 școli de alte culte etc.¹⁶

Industria cuprindea printre „fabrici și ateliere”: 30 tăbăcării, 97 mori cu cai, 12 mori cu aburi, 15 spirturi și poverne etc, ca și primele: 2 turnătorii de fontă, 2 obiecte mecanice etc.¹⁷

Alimentarea cu apă a Capitalei se făcea din: 1.104 puțuri cu apă ordinară, 602 cu apă bună, 58 puțuri mecanice; transportul apei făcîn-

⁸ Brătescu G. — *Sănătatea Bucureștilor 1862—1944*. Editura Medicală. București, 1979, p. 85.

⁹ Op. cit., *Primăria orașului București*, p. 4.

¹⁰ *Idem*, p. 5.

¹¹ C. C. Giurescu. — *Istoria Bucureștilor*, Editura pentru Literatură. București, 1966, p. 11.

¹² Republica Socialistă România. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1971. Direcția Centrală de Statistică. București, 1971, p. 745.

¹³ V. Trebici, *Populația României și creșterea economică*, Editura Politică. București, 1971, p. 73.

¹⁴ Op. cit., *Statistica*.

¹⁵ *Idem*, p. 7.

¹⁶ *Idem*, p. 8.

du-se cu 449 sacale. Reveneau în funcție de arondisment : 5—10 puțuri la 1000 edificii și cite 2 sacale la 100 edificii ¹⁸.

În 1878, 91,71% dintre edificii aveau numai parter și exista o singură clădire cu 4 etaje și 5 cu 3 etaje ¹⁹.

La „Specificarea comerциurilor și industriilor aflate în prăvălii” erau între altele : 37 redacții de jurnale, 19 farmacii, 12 librării, 8 tipografii, 5 băi, 4 opticii etc., dar mai existau și dintre vechile meserii „13 șalvaragii, 44 cavafi, 102 făinari, 20 lipscani, 18 brașoveni, 61 bogasleri etc.” ²⁰.

Numele actual al unor străzi amintesc de aceste meserii.

Cele 19 farmacii erau amplasate mai ales în centru : 13 în „vopseaua” (arondismentul) Roșu, 4 în Galben, 1 în Verde, 1 în Negru și nici una în Albastru ²¹. Forma de proprietate a farmaciilor era : 1 de Stat, 2 de așezăminte publice, 1 a unei Societăți anonime și 15 particulare — erau farmacii publice ²².

Cele 9 spitale bucureștene erau amplasate mai uniform : 3 în Roșu, 2 în Galben, 2 în Verde, 1 în Albastru și 1 în Negru ²³.

Din cele 109 diferite „comerциuri, industrii și meserii” erau în București : 1.327 circiumi — revenind „66 la 1.000 de edificii” respectiv la 140 locuitori o circiumă ; mai erau 337 băcănii, 240 croitorii etc. ²⁴. Partea III-a Populațiunea cuprindea pe cei 177.646 locuitori, din care 61.859 capi de familie, revenind 3 suflete de familie, dar erau și familii numeroase : 3 familii cu peste 100 suflete, 3 familii cu 80—100 suflete, 3 familii cu 60—80 suflete etc. ²⁵.

Pe grupe de vîrstă, la „mai mari de 100 de ani” figurau 17 suflete : 9 bărbași și 8 femei, revenind 1 la 10.000 locuitori ²⁶.

Starea socială cuprindea : patroni, calfe, ucenici, servitori și fără profesii ; avînd un net caracter de clasă. Acest recensămînt încă nu cuprindea indicatorul „muncitor”, deși la grupe de vîrstă figurau „Ucenici” pînă la 25 de ani, iar „calfele” tot calte rămîneau.

„Clasele” cuprindeau în cadrul celor 61.859 capi de familie : profesioni libere 7.923 suflete, comerциanți cu calfe și ucenici 10.227 suflete, industriași și meseriași cu calfele și ucenicii lor 22.004 suflete, servitori 13.419 și fără profesii 8.186 suflete ; aceștia formau 1/3 din populația Capitalei și ne redau aspectul social al Bucureștiului de acum aproape un secol ²⁷.

La acest recensămînt pentru toate „clasele” s-a înregistrat și „Numirea statelor unde sînt născuți capii de familie”, „s-a pus și această întrebare populațiunii, deoarece această problemă s-a pus imperiosu la Congresele de Statistică”.

¹⁸ Idem, p. 12.

¹⁹ Idem, p. 11.

²⁰ Idem, p. 16.

²¹ Idem, p. 35.

²² Idem, p. 24.

²³ Idem, p. 26.

²⁴ Idem, p. 37.

²⁵ Idem, p. 73.

²⁶ Idem, p. 74.

²⁷ Idem, p. 79.

În 1878, la București erau 8 persoane născute în America, 7 în Asia și 2 în Australia, dar nici una din Africa.

Din 100 capi de familie 72% erau născuți în București, 18% în Austro-Ungaria, inclusiv Transilvania²⁸.

În 1878, vârsta medie a celor 177.646 locuitori ai Bucureștiului era de 28 de ani, mortalitatea depășind natalitatea²⁹.

În 1877, din 5.833 morți, 5.801 erau din cauza bolilor diverse care bîntuiau în Europa în acea perioadă³⁰.

Aceasta, față de vârsta medie a locuitorilor României Socialiste de aproape 70 de ani în prezent, ilustrează creșterea nivelului de trai, mai ales în ultimul deceniu³¹.

La „repartizarea naționalităților” din 100 capi de familie 71% erau „latini” și 29% de alte naționalități³².

Sub influența școlii latiniste și în statistică a apărut „naționalitatea latină” în loc de română.

La „protecțiune” în prezent cetățenie erau 72% română și 28% alte protecțiuni, majoritatea fiind „Austro-Ungară”³³.

La „Instrucțiune” singurul indicator al vremii era „sciu a cetii și scrie”, care era de maximum 77% la meseriași bărbați și de maximum 47% la grupa „profesii libere-femei”³⁴.

Grupa „profesii libere” și membrii, lon- de familie știau a cetii și scrie numai în proporție de 60%.

Din grupa „profesii libere” făceau parte cadrele sanitare ale Capitalei: 187 medici de toate specialitățile, 49 farmaciști, 9 „dantiști” și 92 moașe³⁵.

Mai erau 44 farmaciști, calfe, încadrați din punct de vedere statistic la grupa „Industriași-meseriași. Patroni. Capi de familie”,³⁶ precum și 11 ucenici farmaciști înregistrați la „Industriași-meseriași-Ucenici”³⁷. Numărul cadrelor sanitare raportat la numărul total al populației de 177.646 locuitori, asigura indicatori ridicați: 1 medic la 1.000 de locuitori, 1 farmacișt la mai puțin de 2.000 de locuitori, 1 moașă la mai puțin de 2.000 locuitori și 1 dentist la 20.000 de locuitori.

Capii de familie grupați pe ocupații au fost recenzați pe următoarele criterii: numărul și starea civilă, etatea în ani, naționalitatea, numele statelor unde sînt născuți, protecțiunea, instrucțiunea și timpul de cînd domiciliază în București³⁸.

²⁸ Idem, p. 88.

²⁹ Idem, p. 82.

³⁰ Darea de seamă asupra Administrației Comunale a orașului București pe timpul de la 1 septembrie 1877. București, p. 13.

³¹ Republica Socialistă România. Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România, 1971. Direcția Centrală de Statistică, București, 1971, p. 156.

³² Statistica, Primăria Orașului București. Recensămîntul executat în anul 1878. Topografia, edificiile și populațiunea orașului București, Anul 1878. București. Noua Typographie Națională C. N. Rădulescu, 1878, p. 84.

³³ Idem, p. 85.

³⁴ Idem, p. 89.

³⁵ Idem, p. 100.

³⁶ Idem, p. 111.

³⁷ Idem, p. 158.

³⁸ Idem, p. 75.

Față de populația Bucureștiului și a celor recenzați la „profesii libere“, cadrele sanitare prezintă unele date interesante pentru istoria acestor cadre în București.

Astfel, din cei 187 medici, 100 medici erau în București de 20—40 ani, 20 de medici erau de „mai mult de 40 de ani“, iar restul erau veniți de mai puțin de 20 de ani³⁹.

Din acești 187 medici, 124 erau „latini“,⁴⁰ iar 150 erau de protecțiune română⁴¹.

Medicii și membrii lor de familie din totalul de 673 suflete, din care 187 copii sub 10 ani; știau ceti și scrie 524 suflete, respectiv în medie toți adulții și o parte din copiii sub 10 ani, ceea ce reprezenta un „nivel ridicat de cultură“, față de alți „liber profesioniști“. Între care erau 40% analfabeți⁴².

Dintre cadrele medicale născuți în țări mai îndepărtate erau din America: 1 medic și 1 „dantist“, precum și alți specialiști ca: 1-inginer și 1 funcționar⁴³.

Dintre cadrele medicale este interesantă situația farmaciștilor bucureșteni din 1878.

Între cei 49 farmaciști patroni era și o femeie, deși încă în 1893 (peste 15 ani) Senatul interzicea accesul femeilor la facultatea de farmacie. Față de media de vîrstă a bucureștenilor de 28 de ani, farmaciștii patroni erau 7 între 21—25 ani, iar cei mai vîrstnici erau 2 între 60—70 ani. Femeia avea 30—40 ani.

Dintre celelalte cadre sanitare o moașă era în grupa de vîrstă între 80—90 ani, restul ajungînd la maximum 70 ani⁴⁴.

Starea civilă a farmaciștilor patroni era: 27 căsătoriți, 3 văduvi și 19 necăsătoriți. Ei erau în București: 19 de 20—40 ani, 6 de la 40—60 de ani, restul mai de curînd; 1 fiind venit abia de 1—3 luni și 1 de 15—30 zile. Naționalitatea lor era: 11 „latină“, 28 germană, restul de alte naționalități. După protecțiuni erau: 19 română, 23 austro-ungară, 2 franceză, 2 elenă, 1 rusă, 1 germano-prusă și 1 la „alte state“⁴⁵. Constatăm că în 1878, majoritatea farmaciștilor patroni bucureșteni proveneau din Austro-Ungaria, dar erau de naționalitate germană, ca și o bună parte din cadrele de alte specialități.

Instrucțiunea celor 151 farmaciști patroni și a membrilor lor de familie atingea un nivel ridicat, deoarece 116 persoane „sciu ceti și scrie“. Ei aveau 38 copii sub 5 ani și 17 copii între 5—10 ani. Deci și o parte din copii sub 10 ani știau carte. Cei 49 farmaciști patroni erau născuți: 19 în România (din care 13 în București), 24 în Austro-Ungaria (inclusiv în Transilvania), 2 în Rusia, 1 în Germania, 1 în Prusia, 1 în Serbia, și 1 în Grecia⁴⁶.

³⁹ *Idem*, p. 96.

⁴⁰ *Idem*, p. 97.

⁴¹ *Idem*, p. 98.

⁴² *Idem*, p. 100.

⁴³ *Idem*, p. 101.

⁴⁴ *Idem*, p. 94.

⁴⁵ *Idem*, p. 98.

⁴⁶ *Idem*, p. 101.

Farmaciștii calfe erau trecuți la „Industriași-meseriași patroni” deși nu erau patroni și lucrau la patroni. Ei erau 43 bărbați și 1 femeie. Cei mai tineri 7 aveau 21—25 ani, iar cei mai vîrstnici 3 aveau 50—60 de ani. Femeia avea 25—30 de ani. Majoritatea 34 erau căsătoriti. În București erau 12 de 1—5 ani, iar cei mai vechi 2 de 40—60 de ani. După naționalitate, din 44, erau: 20 „latină”, 14 germană, 4 slavă, 3 ungară, 2 israeliți și 1 la „alte naționalități”. După protecție erau: 20 română, 19 austro-ungară, 2 germano-prusă, 1 rusă, 1 elenă și 1 otomană. Ei și membrii lor de familie 70 suflete, știa majoritatea 50 persoane ceti și scrie. Calfele ca și patronii lor erau majoritatea străini; 21 născuți în Austro-Ungară, 19 în România (13 în București), etc.⁴⁷ Farmaciștii ucenici figurau la „Industriași-meseriași Ucenici” erau 11 băeți, dintre care 2 în vîrstă de 10—15 ani, 5 de la 15—20 ani și 3 de la 20—25 ani. La alte profesii ucenicii intrau în cîmpul muncii chiar între 5—10 ani⁴⁸.

Ucenicii domiciliau în București: 1 de 15—30 zile, 3 de 1—3 luni, 5 de la 1—5 ani și 2 de la 10—20 ani, deci majoritatea veniți de cîrînd în București, proveneau din străinătate. Ei erau născuți: 6 în Austro-Ungaria, 4 în România (2 în București), iar 1 în „Franca”⁴⁹. După naționalitate erau: 7 germani, 1 latină, 1 ungară, și 2 israelită; iar după protecție erau: 6 Austro-Ungară, 2 români, 1 germano-prusă, 1 italiană și 1 „alte state”⁵⁰. Ei erau născuți 4 în România, din care 2 chiar în București și totuși erau numai 2 de protecție română și numai 1 de naționalitate latină, situația care redă aspectele de epocă ale reglementării naționalității și cetățeniei. Astăzi locul de naștere determină cetățenia.

Recensămîntul din 1878 al orașului București ne dă o imagine fidelă a stării edilitare și sociale a Capitalei tînrului stat Român, care în acea perioadă și-a cucerit independența.

Astăzi după aproape 100 de ani se adevăresc cele scrise de Jean Em. Petrescu — șeful Diviziunii Contabilității orașului București, că „viitorul va justifica importanța acestei lucrări”⁵¹.

Acest recensămînt ne permite compararea Bucureștiului de acum un secol, cu dezvoltarea orașului București în acest interval de timp și mai ales cu evoluția rapidă a Bucureștiului în ultimul sfert de secol, fiind în prezent Capitala României Socialiste în plin avînt constructiv.

Signification du recensement de 1878 à Bucarest

RÉSUMÉ

Le recensement de 1878 de la ville de Bucarest nous présente les aspects éditaires et sociaux de la Capitale du jeune état — la Roumanie — qui avait conquis à cette époque son indépendance.

⁴⁷ Idem, p. 125.

⁴⁸ Idem, p. 158.

⁴⁹ Idem, p. 170.

⁵⁰ Idem, p. 162.

⁵¹ Idem, p. 4.

Ce recensement effectué sur 80.000 de formulaires comportait 3 parties : la I-ère partie — la topographie de Bucarest, avec la superficie de la ville et sa structure, la nature du pavage des rues, le nombre de constructions, le nombre total de la population et sa proportion par bâtiment et par mètre carré. La II-ème partie comportait les édifices de la ville, leur nature, les maisons particulières d'habitation, les édifices publics, les édifices pour le culte et l'enseignement, l'industrie, l'alimentation avec de l'eau, le nombre d'écuries et d'animaux, la nature et le nombre „des commerçants et industriels qui se trouvaient dans les magasins”, etc. La III-ème partie — „la Population” — a enregistré le nombre de la population, l'état civil, l'âge, l'état social et des données concernant la situation des têtes de famille : leur nombre, leur état civil, l'âge, la nationalité, la profession, le nom des états où ils étaient nés, l'éducation et le temps depuis quand ils habitaient Bucarest.